

відображених в національній культурі, традиції чи мові [9], а відомості в таких джерелах вказують на логічну еволюцію української культури, яка спромоглася побудувати своє національне обличчя на питомому народному ґрунті. Натомість, порівнявши слов'янські держави у площині мовної політики, можна побачити певну безпорадність ужитих заходів з боку держави при інертності суспільства, але водночас досить передбачувану ситуацію, типову на постколоніальному просторі [10]. Тому питання української мови – це справа, пов'язана з рівнем відповідальності самих українців за національну спадщину, їхньою зрілістю у плеканні цього знакового елемента державності. Конотація згаданого терміна кружляє навколо процесів державотворення й побудови громадського суспільства, адже ці завдання неможливо здійснити без міцної позиції мови політично-суспільного дискурсу. Це також подолання психологічного й культурного бар'єру буття на власних теренах, адже жодна особа, яка впевнена у своєму господарюванні, не буде шукати для свого часопростору ліпшої культури і традиції, ніж та, в якій вона зростала, навпаки, вона захоче долучити до неї свій досвід так, як це зробили Міцкевич і Шевченко.

Проведений аналіз вкотре підтвердив думку про важливу роль мови у процесах формування психологічної, суспільної та культурної основи буття особистості й громади. Безперечно, можна говорити як про українське мовне питання, так і про питання української мови в контексті їхньої відмінності і порівнянні з аналогічними явищами в слов'янському ареалі.

Тому можна виокремити обидва вислови як окремі терміни, що охоплюють низку проблем, де мова постає як осередок суспільно-політичного й культурного життя та визначає психологічні якості людини. Дослідження показало, що стан української мови в Україні та її значення за кордоном залежать передусім від позиції самих українців. На зміну табу, накладеному на право українців на самостановлення й вільний розвиток незалежної держави у формі звинувачень у націоналістичних прагненнях, має прийти стабільний процес побудови державної культурної та мовної політики, що робить перспективним подальше вивчення цієї теми.

1. *Беликов В. И.* Социолінгвістика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – Москва: РГГУ, 2001. – 439 с. 2. *Брацкі А.* Європейський контекст українського мовного питання // Критика. – 2009. – № 11–12. – С. 20–21. 3. Вступительная статья (б/а) // Вопросы языкознания. – 1962. – № 1. – С. 3–7. 4. *Захаркін С.* Чи був Шевченко «також» двомовним? / С. Захаркін // Урок української. – 2000. – № 3. – С. 2–4. 5. *Масенко Л. Т.* Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко. – Київ: Видавничий Дім «КМ Академія», 2004. – 162 с. 6. *Ajdukiewicz K.* Język i poznanie. T. 1. Wybór pism z lat 1920–1939. Wyd. 3. / K. Ajdukiewicz. – Warszawa: PWN, 2006. – 376 s. 7. *Bracki A.* Językowy obraz świata w tekstach słowiańskich pieśni ludowych (na materiale kaszubskim i ukraińskim) / A. Bracki. – Gdańsk: Wydawnictwo UG, 2009. – 286 s. 8. *Bracki A.* Surżyk – historia i terażniejszość / A. Bracki. – Gdańsk: Wydawnictwo UG, 2009. – 273 s. 9. *Kłosowska A.* Kultury narodowe u korzeni. Wyd. 2. / A. Kłosowska. – Warszawa: PWN, 2005. – 469 s. 10. *Lubaś W.* Polityka językowa / W. Lubaś. Seria: Komparacja Systemów i Funkcjonowania Współczesnych Języków Słowiańskich. – Cz. 4. – Opole: Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2009. – 560 s. 11. *Markowski A.* Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne / A. Markowski. – Warszawa: PWN, 2009. – 293 s.

Марина Гутник

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» у науково-освітньому просторі Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

*Відоображено основні напрямки роботи учених НТУ «ХПІ» на міжнародній науковій арені з дня відкриття вишу до сьогодні. Акцентовано увагу на ролі учених ХПІ в розвитку науки у країнах колишнього соціалістичного табору. Наведено перелік країн, з вишами і фірмами яких співпрацює НТУ «ХПІ» у ХХІ ст.**

The main directions of work of the scientists of the National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» on international scientific arena from the founding of the University until the present days are shown. The main attention is paid to the role of the scientists of KhPI in the development of science in the countries of former socialist bloc. The list of the countries, what universities and companies are cooperate with the NTU «KhPI» on the beginning of the 21st century is also given in the article.

Найстаріший технічний ВНЗ Східної України – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» було створено 1885 р. З перших днів тут закладались засади міжнародної науково-освітньої діяльності. Щорічно у канікулярний період вчені інституту були відрядженні на підприємства за кордон з метою зібрання фактичного матеріалу і практичних знань для наступного подання їх студентам. Так, у 1889 р. у наукові відрядження терміном на 1,5–2 місяці відбули ад'юнкт-професори А. Предтеченський, А. Гречанинов, О. Лідов, К. Зворикін, викладач П. Мухачов, механік інституту В. Кнаббе. Кожному з них було виділено по 600 крб. зі збереженням заробітної плати за місцем їх основної роботи у Харківському практичному технологічному інституті (перша назва ВНЗ) [2, ф. 770, оп. 1, од. збер. 99, арк. 1].

Плани відряджень за кордон базувались на програмах з підготовки фахівців механічного й хімічного відділень. Наприклад, програма в галузі хімії включала питання, для висвітлення яких необхідно було ознайомлення викладачів з найбільш важливими і цікавими фабриками і заводами в галузі хімічної технології: вони відвідували нафтові заводи у Баку; підприємства з одержання й переробки жирів у Казані,

Москві, Петербурзі, Ризі; шкіряні виробництва; заводи сухої перегонки деревини. До програми входило обов'язкове відвідування найважливіших вищих навчальних закладів у Західній Європі, як-то: вищі технічні школи у Цюриху, Парижі, Берліні й Мюнхені; лабораторії промислового музею у Відні, нові урядові лабораторії в Лондоні. Завершальним етапом такого відрядження мало бути виконання якої-небудь самостійної роботи на одному з російських або закордонних заводів. Як видно, ще у ХІХ ст. було закладено підґрунтя міжнародної співпраці. З новою силою міжнародне співробітництво розпочалось у другій половині ХХ ст., коли країна поступово «відійшла» від двох війн, зміни урядів, нестачі фінансування на наукову сферу та ін. [2, ф. 1682, оп. 14, спр. 540, арк. 1].

Значущою подією у напрямку розгортання міжнародного співробітництва у галузі науки й освіти стало підписання угод між Радянським Союзом і В'єтнамом та Радянським Союзом і Китаєм про спільне проведення найважливіших досліджень у галузі науки й техніки. Вже 1960 р. на перший курс ХПІ прибули вісім студентів з Ханойського політехнічного інституту, а за рік їх кількість зросла до 87 осіб. Також зросли приїзди студентів з Монголії, В'єтнаму, Сенегалу, Польщі,

Німеччини [2, ф. 1682, оп. 13, спр. 660, арк. 1, 14, 16]. Разом з тим в аспірантурі Харківського політехнічного інституту починає здійснюватись підготовка іноземних громадян. Протягом лише 1953–1958 рр. у ХПІ захистили кандидатські дисертації 11 громадян Китаю, Угорщини, Польщі, Румунії, Чехословаччини [3, с. 27]. Міжнародні зв'язки підкріплювались обміном кадрів, друкованої літератури, зразків. Про зростання співпраці свідчить і той факт, що у 1960-х рр. до міжнародної співпраці було залучено 14 кафедр інституту, а у 1975 р. їхня кількість зросла до 20 [1, с. 177].

Для викладання та участі у міжнародних семінарах і наукових конференціях виїздило багато провідних учених Харківського політехнічного інституту. Так, у 1953–1955 рр. до Китаю у м. Тяньцзінь їздив доцент Є. Ведь, який займався підготовкою аспірантів і викладачів за спеціальністю «Технологія вогнетривів»; ректор ХПІ проф. М. Семко виступав з доповідями у Великій Британії та Німеччині; проф. В. Атрощенко відвідував хімічні кафедри у вищих навчальних закладах Бельгії, Польщі, США. Отриманий за кордоном досвід позитивно позначився на викладацькій роботі, зокрема, коригувались навчальні плани студентів. Дані, одержані в результаті міжнародної співпраці, були відображені у спільних монографіях, збірниках наукових праць, підручниках, навчальних посібниках, спецкурсах лекцій. 1964 р. було укладено договір про співпрацю між ХПІ і Мішкольцьким університетом важкої промисловості (МУВП, Угорщина). Після обміну делегаціями була підписана робоча програма співробітництва між кафедрою «Технологія машинобудування» МУВП і кафедрою «Різання матеріалів і різальні інструменти» ХПІ, а у 1971 р. розроблені міжкафедральні плани в галузі наукових досліджень між кафедрами «Деталі машин», «Технологія машинобудування і металорізальні верстати», «Вища математика» ХПІ і кафедрами відповідного профілю МУВП. Матеріали, одержані внаслідок такої співпраці, були, зокрема, використані й у написанні кандидатських і докторських дисертацій. Так за результатами спільної наукової діяльності захистили кандидатські дисертації В. Зубарь, В. Залога, М. Ходорєвський, М. Узунян, В. Русанов, А. Грабченко, Ф. Ласло, К. Янош, Т. Іштван та ін. З 1966 р. розпочалось співробітництво між ХПІ і Магдебурзькою вищою технічною школою ім. Отто фон Герікке (МВТШ, Німеччина). У межах співробітництва проводився обмін фахівцями, уточнювалась тематика наукових досліджень обох вищих технічних закладів. Були підготовлені спільні виступи на наукових конференціях «Алмаз–68», «Алмаз–74», «Алмаз–81» [2, ф. 1682, оп. 13, спр. 4205, арк. 2; 6, с. 1]. Лише за період 1976–1980 рр. у межах спільних програм між ХПІ і МВТШ вченими-партнерами опубліковано 33 статті, видано друком 5 монографій, розроблено 5 спеціальних курсів. За цей же період зусиллями вчених ХПІ і Познанського політехнічного (ППІ, Польща) написано 46 статей, видано три монографії, розроблено 10 спецкурсів [2, ф. 1682, оп. 13, спр. 4206, арк. 12, 14; оп. 15, спр. 1098, арк. 2, 15; оп. 15, спр. 199, арк. 8; оп. 15, спр. 200, арк. 1].

З середини 1960-х років (відповідно до договорів про довгострокове наукове співробітництво) проводилась робота з розширення, поглиблення і вдосконалення тематики дослідних робіт між ВНЗ, які є партнерами. У межах спільних проектів кафедр ХПІ і ППІ було вивчено вплив модифікаторів на структуру і властивості синтетичних смол, розроблено технологію виготовлення органодисперсії на основі полівінілхлориду для захисного покриття,

вирішено проблему очищення стічних вод від механічних домішок і нафтопродуктів. Результати цих досліджень були впроваджені на виробничих підприємствах обох країн [2, ф. 1682, оп. 15, спр. 1098, арк. 38–40]. Спільна робота дослідників ХПІ і зарубіжних партнерів приносила відчутний економічний ефект. Так, від упровадження результатів спільного наукового пошуку вчених кафедри «Технологія машинобудування і металорізальні верстати» та угорських фахівців на заводі агрегатних верстатів у м. Глухів (Сумська область) отримано економію понад 100 тис. крб. Застосування результатів спільних досліджень за темою «Вплив гексагонітової обробки швидкорізальної сталі Р6М5 на поверхню та залишкові напруження» дозволило зекономити на Харківському інструментальному заводі 25,3 тис. крб., а на заводі «Електробритва» – 20 тис. крб. Економічний ефект у 63 тис. крб. та 200 тис. крб. отримано відповідно на Курганському машинобудівному заводі та Лідському лакофарбовому заводі від спільної роботи вчених кафедри «Хімічна технологія лаків, фарб і лакофарбових покриттів» ХПІ та науковців Познанського політехнічного інституту [2, ф. 1682, оп. 15, спр. 236, арк. 36, 38, 58, 63].

1980 р. у ХПІ створено відділ міжнародних зв'язків, основними напрямками діяльності якого стали: координація міжнародної діяльності кафедр та інших підрозділів університету; розробка і реалізація міжнародних проектів; робота за договорами з вищими навчальними закладами і фірмами за кордоном; сприяння програмам міжнародного обміну викладачів, аспірантів і студентів; обмін делегаціями; організація літніх практик студентів за кордоном та ін.

Криза фінансування науки, що припала на початок 1990-х рр. негативно позначилась на міжнародній співпраці, старі зв'язки було розірвано, а нові (як суверенної України) ще не встановлені. Як показав час, завдяки керівництву вузу та його колективу, спільні міжнародні проекти не зійшли нанівець, і вже 2001 р. міжнародна активність НТУ «ХПІ» була відмічена золотою медаллю на міжнародній виставці навчальних закладів «Сучасна освіта в Україні» [5, с. 9].

Кількість укладених міжвузівських договорів Харківського політехнічного інституту з вищими навчальними закладами та підприємствами інших держав у другій половині ХХ ст. сягала 20–25 на рік, а станом на 2011 р. в університеті реалізується 28 міжнародних проектів (18 освітніх і 10 наукових) на загальну суму фінансування близько 3,5 млн. євро. За шість останніх років НТУ «ХПІ» розширив кордони своєї співпраці. Якщо 2005 р. закордонними партнерами виступали університети і фірми з 29 країн, то сьогодні міжнародна співпраця здійснюється з 106 закордонними партнерами з 33 країн світу (Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, В'єтнам, Греція, Данія, Естонія, Індія, Іспанія, Італія, Китай, Корея, Нідерланди, Німеччина, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, США, Угорщина, Франція, Швеція та ін.) [1, с. 177; 4].

Найбільш динамічно і продуктивно розвиваються зв'язки з Магдебурзьким університетом ім. Отто фон Герікке, Клагенфуртським університетом (Австрія), Університетом Мішеля де Монтеня Бордо-3 (Франція), Мішкольцьким університетом, Петрошанським університетом (Румунія), Університетом штату Айова (США), Манчестерським університетом (Велика Британія), Технічним університетом Гамбург-Гарбург (Німеччина), Національним технічним університетом Афінів (Греція), Берлінським університетом ім. Гумбольдта (Німеччина). У 2003 р. за підтримки Магдебурзького університету ім. Отто фон Герікке в НТУ «ХПІ»

був заснований німецько-технічний факультет з підготовки студентів за спеціальностями машинобудівного та електромашинобудівного профілю. Навчання на факультеті проводиться, у тому числі, і німецькою мовою. Кращі студенти факультету мають можливість пройти навчання в німецьких ВНЗ.

У сфері міжнародної діяльності в НТУ «ХПІ» функціонують Центр підготовки іноземних громадян, Українсько-Французький Центр і Українсько-Американський Бізнес Центр, які координують взаємодію з Францією і США, Регіональний Центр підготовки енергоменеджерів та Центр енергозберігаючих інтегрованих технологій, Центр «Перспектива». Важливим етапом в житті ВНЗ стало підписання ректором НТУ «ХПІ» проф. Л. Товажнянським у вересні 2005 р. у старішому вищому навчальному закладі Європи Болонському університеті (Італія) Великої Хартії Університетів («Magna Charta Universitatum»). У березні 2007 р. НТУ «ХПІ» був прийнятий до Європейської асоціації університетів як повноправний індивідуальний член. З вересня 2007 р. НТУ «ХПІ» також є членом Мережі університетів країн Чорного моря, а з березня 2009 р. – членом Євразійської асоціації університетів.

Для надання допомоги у підготовці навчальних і наукових проектів, а також для пошуку партнерів, на базі відділу міжнародних зв'язків університету за ініціативою Технічного університету Гамбург-Гарбург було створено Координаційний центр консорціуму «ЕС – Україна» (проект «Темпус»). Після завершення проекту, завдяки своїй успішній діяльності Координаційний центр консорціуму було офіційно визнано адміністрацією університету і він став структурним підрозділом відділу міжнародних зв'язків НТУ «ХПІ». У 2008 р. Центр було перейменовано у групу фандрайзингу. Найважливішою функцією цього підрозділу залишається координація, ініці-

ювання, планування та реалізація спільних національних та міжнародних проектів. Співробітники групи фандрайзингу підтримують інформаційно-консультаційне поле в НТУ «ХПІ» через поширення інформації щодо можливостей участі у міжнародних освітніх та навчальних програмах. З цією метою було створено банк даних програм, здійснюється постійна підтримка веб-сайту, функціонує список розсилки.

Щороку на базі університету проводиться більше 30 міжнародних науково-технічних конференцій, низка крупних міжнародних форумів, презентацій та виставок. Університет постійно бере участь у міжнародних виставках за кордоном. Упродовж кожного року за кордон на наукову роботу та стажування, для участі у конференціях, симпозіумах і т. п., на навчання та мовні курси виїжджає понад 400 наукових співробітників, викладачів, студентів та аспірантів університету. За рік університетом приймається більше 300 іноземних фахівців, студентів та аспірантів. Таким чином, можна повністю стверджувати, що Національний технічний університет «ХПІ» є невід'ємною частиною не тільки єдиного європейського, а й світового освітнього простору.

1. Гутник М. В. Міжнародні освітні проекти Харківського політехнічного інституту в другій половині ХХ століття – на початку ХХІ століття / М. В. Гутник // Вісник Національного технічного університету «ХПІ» [зб. наук. праць / наук. ред. Л. М. Бесов]. Тематичний випуск: Історія науки і техніки. – Харків: НТУ «ХПІ», 2008. – Вип. 8. – С. 176–181. 2. Державний архів Харківської області: ф. 770 – Харківський технологічний інститут; ф. 1682 – Харківський політехнічний інститут. 3. Комуністична партія Радянського Союзу в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК / Ін-т історії партії ЦК КП України – філіал ін-ту Маркса–Енгельса–Леніна–Сталіна при ЦК КПРС. – Ч. IV. – К.: Держполітвидав УРСР, 1958. – 524 с. 4. Міжнародна діяльність НТУ «ХПІ». – Електронний ресурс. [Режим доступу]: <http://www.kpi.kharkov.ua/?main=ms.html&submenu=level5.html>. 5. Товажнянський Л. Служіння освіті: вчора, сьогодні, завтра / Л. Товажнянський // Політехнік. – 2005. – 16 груд. 6. Узунян М. Научная школа М. Ф. Семко / М. Узунян // Політехнік. – 2006. – 3 жовтня.

Наталія Дадіверіна

Церква і економіка в сучасній Україні

Статтю присвячено аналізу взаємовідносин держави і церкви, релігійних організацій і релігійних структур в аспекті економічної діяльності.

The relationship between state and church, religious organizations and religious institutions in economic sphere is analyzed in the article.

Однією з особливостей сучасної України є суттєва залежність між взаємодією тієї чи іншої релігійної організації з економікою і станом державно-конфесійних відносин (як у цілому, так і конкретно з певним релігійним утворенням). У сьогоднішній Україні відбувається процес розвитку державно-конфесійних відносин, все більше постає активним перехід від «сепараційної» моделі до «коопераційної». Перша модель взаємовідносин між державою і релігійними організаціями передбачає не тільки чіткий розподіл сфер компетенції, але й відсутність підтримки релігійних організацій з боку держави.

Друга, «коопераційна» модель має визначення сфер сумісної відповідальності держави і релігійних структур, а також форм підтримки державою тих чи інших релігійних організацій та здійснення ними соціальних проектів. Головним принципом щодо діяльності релігійних структур є принцип вибірковості. Так, наприклад, Патріарх Московський і усієї Русі Кирило вважає правильним такий підхід до взаємовідносин держави і релігійних общин, коли при рівності їхніх головних прав, суспільство вибірково визначає *рівень взаємодії* з тими або іншими релігійними

організаціями. Критерієм вибірковості, у цьому випадку, повинна бути чисельність релігійних організацій, їхній внесок до національної культури України, тривалість діяльності на території нашої країни.

Проблема взаємодії держави і різноманітних релігійних структур (церкви, релігійних організацій, релігійних общин та ін.) була і залишається актуальною проблемою сьогодні, причому не тільки для України, але й для багатьох інших країн світу. Ця проблема розглядається у декількох ракурсах, свідченням чого є наступні публікації: М. Богословського «Саєнтологічна релігія» [2]; Ю. Васильєва «Як бізнес розуміється і регулюється в індуїзмі» [3]; Ібрахіма Разалі «Іслам і бізнес» [6]; Ю. Казиціної-Тьюнісон «Діанетика в Ленінграді у 80–90 роках ХХ століття» [7]; Р. Рубіна і С. Гоулза «Бізнес у стилі дзен» [13]; О. Тимощука «Економічні основи свідомості Крішні» [14] та ін. Можна побачити, що всі ці праці видані в останні роки, а їхня проблематика торкається різноманітних характеристик економіки і бізнесу в зв'язку з діяльністю релігійних структур. Вочевидь, ця проблема є актуальною і для України, на території якої існує велика кількість різноманітних релігійних утворень.